



MISCELLANEA

Jan Chłosta

Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie;

janchlosta@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0001-7099-3421>

Maria Paruszevska autorką *Hymnu Warmińskiego*

Maria Paruszevska – the author of the Warmian anthem

Maria Paruszevska – die Autorin der Ermland-Hymn

Słowa kluczowe: Hymn Warmiński (*O Warmio moja miła*), muzyka, Feliks Nowowiejski, Maria Paruszevska, Warmia

Keywords: Anthem of Warmia (*Oh, My Beloved Warmia*), music, Feliks Nowowiejski, Maria Paruszevska, Warmia

Schlüsselwörter: Ermland-Hymne (*O mein liebes Warmia*), Musik, Feliks Nowowiejski, Maria Paruszevska, Ermland

STRESZCZENIE

Od przeszło 70 lat historycy próbowali ustalić autorstwo słów pieśni *O Warmio moja miła*, który stał się Hymnem Warmii. Chociaż jeszcze w maju 1920 r. w „Gazecie Olsztyńskiej” wydrukowano pieśń z informacją, że słowa napisała Maria Paruszevska z Poznania, to poddawano w wątpliwość jej autorstwo. Tymczasem to właśnie ona była autorką *Hymnu Warmińskiego*. Pieśń *O Warmio moja miła* wydrukowano po raz pierwszy 9 maja 1920 r. wraz z nutami Feliksa Nowowiejskiego, a dziewięć dni wcześniej niż w Olsztynie, w ilustrowanym tygodniku społeczno-narodowym „Praca”, redagowanym wówczas w Poznaniu.

ABSTRACT

For more than 70 years, historians have been trying to determine the authorship of the words to the song *O Warmia my love*, which became the anthem of Warmia. Although in May 1920 the “Gazeta Olsztyńska” published the song, stating its words were written by Maria Paruszevska from Poznań, its authorship was questioned. She was nonetheless the author of the Warmian Hymn. The song *O Warmia, my love*, was printed for the first time on 9 May 1920, together with Feliks Nowowiejski’s score, nine days earlier than in Olsztyn, in the illustrated social and national weekly “Praca” which was then edited in Poznań.

Translated by Aleksander Pluskowski

ZUSAMMENFASSUNG

Seit über siebzig Jahren versuchten Historiker, die Urheberschaft des Textes des Liedes *O Warmio moja miła* [*O mein liebes Ermland*], das zur Hymne des Ermlands wurde, zu bestimmen. Obwohl die „Gazeta Olsztyńska“ im Mai 1920 das Lied mit der Information von Maria Paruszevska aus Poznań als einer Autorin des Textes gedruckt hat, wurde ihre Urheberschaft in Frage gestellt. Tatsächlich war sie die richtige Autorin der ermländischen Hymne. Das Lied *O Warmio moja miła* wurde erstmals am 9. Mai 1920 in Olsztyn mit Noten von Feliks Nowowiejski gedruckt, und neun Tage früher, erschien es in einer illustrierten sozial-nationalen Wochenzeitung „Praca“, die damals in Poznań herausgegeben wurde.

Übersetzt von Emilia Figura-Oselkowska

Od przeszło 70 lat historycy próbowali ustalić autorstwo słów pieśni *O Warmio moja miła*, który stał się Hymnem Warmii. Chociaż jeszcze w maju 1920 r. w „Gazecie Olsztyńskiej” wydrukowano pieśń z informacją, że słowa napisała Maria Paruszevska z Poznania, a muzykę wywodzący się z Barczewa kompozytor Feliks Nowowiejski¹, to poddawano w wątpliwość autorstwo Poznanianki. Najpierw w 1949 r. związany z Poznaniem Witold Kochański, wydawca antologii *Poezja Mazur i Warmii*² podał, że autorem tekstu był brat kompozytora, ks. dr Rudolf Nowowiejski i zamieścił czterozwrotkowy wiersz, w którym do wersów pieśni, którą śpiewamy teraz podczas regionalnych uroczystości, dopisał tylko pierwszą zwrotkę, a więc:

*O, Warmio kraju nasz!
 Warowny kraju nasz!
 Ach, jakże niepojęty.
 Ty dla mnie urok masz!
 Potężna w tobie siła,
 Żywota wieczny zdrój.
 O, Warmio moja miła,
 O, drogi kraju mój!*³

Kolejne trzy zwrotki, bez nut Feliksa Nowowiejskiego, zostały podane w tej samej wersji, w jakiej wydrukowano Paruszevskiej w „Gazecie Olsztyńskiej”. W tekście prezentowanym przez W. Kochańskiego zmieniono został jedynie początek drugiej zwrotki, zamiast *My Warmii wierne dzieci* na: *My, Warmio, twoje dzieci*. Był to zatem zwyczajny plagiat Rudolfa Nowowiejskiego. Autor antologii nie znał zapewne tej pieśni plebiscytowej, stąd przypisał tekst księdzu doktorowi, dodał przy

¹ *O Warmio moja miła*, Gazeta Olsztyńska (dalej: GO), 1920, nr 60 z 18 V.

² W. Kochański, *Poezja Mazur i Warmii. Antologia*, Warszawa 1949, s. 93.

³ Ibidem.

tym jeszcze, że pieśń powstała około 1920 r. Osobliwe wydaje się to, że nikt dotąd z historyków nie dostrzegł tego przywłaszczenia przecież cudzego tekstu. Zwłaszcza, że Maria Paruszevska (1864–1937) była w Poznaniu znaną poetką. Wywodziła się z rodziny ziemiańskiej Kaspra Kramarkiewicza i Ludwika z domu Godlewskich. Opublikowała studia o Feliksie Nowowiejskim, Giuseppe Verdim, Mieczysławie Karłowiczu. Wydała cztery tomiki wierszy m.in. *Łzy-perły* (1910), *Odgłosy wojny* (1917). Melodie do kilku jej wierszy ułożył Feliks Nowowiejski m.in. *Kołysanki*, *Biały Mazur*. Jeszcze przed pierwszą wojną światową w rodzinnym Poznaniu prowadziła salon artystyczny w domu przy Alejach Marcinkowskiego 2. W salonie tym częstymi gośćmi byli: Olga Boznańska, Feliks Nowowiejski, Ludomir Różycki, Ada Sari, Artur Rubinstein, Cezary Jellenta⁴.

Następnie *Hymnem Warmińskim* zajmowali się profesjonalni badacze polskich pieśni. Najpierw olsztyński muzykolog dr Jan Boehm, będący biografem Feliksa Nowowiejskiego w ważnej rozprawie o koncertach plebiscytowych z udziałem braci Nowowiejskich w Nowym Mieście, Toruniu, Kwidzynie, Poznaniu, Sztumie i w końcu w Olsztynie⁵, dostrzegł w tekście pieśni również wpływy Władysława Bełzy jako autora pieśni *O, polski kraju święty!* Tej samej muzyki, jak w *Warmii moja miła*. Tamta pieśń W. Bełzy nazwana *Hymnem Polski*, rozpoczynała się od wersów:

O, polski kraju święty!
Warowny domie nasz!
O, jakież niepojęty,
Ty dla nas urok masz!
Żywota wieczny zdroj:
O Polsko moja miła
*O drogi kraju mój!*⁶

Dr Boehm uważał, że tekst pieśni Bełzy łączył z warmińską pieśnią wiele elementów formalnych – ten sam trzynastozgłoskowy rytm 6+7, parzyste układy rymów a–b–a–b. Bez wątpienia to mogło być źródłem inspiracji do napisania *Hymnu Warmińskiego*. Stąd przyjął, że *O Warmio mój miła* stanowi zlepek wierszy trzech autorów, dokonany przez jednego autora, a więc Rudolfa Nowowiejskiego, który bez skrupułów zasłonił się nazwiskiem Marii Paruszevskiej⁷. Dodał do tego

⁴ Por. *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa–Poznań, 1981, s. 554–555.

⁵ J. Boehm, *Koncerty plebiscytowe Feliksa Nowowiejskiego w 1919 i 1920 r.* Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1969, nr 2, s. 148.

⁶ Por. T. Swat, *Polska pieśń patriotyczna na Warmii w latach 1772–1939*, Olsztyn 1982, s. 102–103.

⁷ J. Boehm, op. cit., s. 148.

jeszcze, bez jakiegokolwiek potwierdzenia, że poetka nie poznając swojego utworu musiała być bardzo niezadowolona, bo drukując wiersz w zbiorze *Moje pieśni* w 1934 r. zamieściła zupełnie inny utwór pod tym samym tytułem, którego pierwsza zwrotka brzmi:

*My Warmii wierne syny
Kochamy ten nasz kraj,
Niech z Bożej on przyczyny
Zamieni się nam w raj.
Przewaga złego siła
Wiekowy wiodła bój.
Wróć do nas Warmio miła,
O drogi kraju mój⁸.*

W następnych zwrotkach wiele razy powtarzała motyw: *Wróć do nas Warmio miła!*

Z kolei Tadeusz Swat w swojej pracy doktorskiej na temat pieśni patriotycznej na Warmii zgodził się z dr. Janem Boehmem, że M. Paruszevska nie mogła być autorką słów hymnu i zamieścił cały tekst wiersza ze zbioru z 1934 r., który jest inny, a poza tym bez uzasadnienia napisał, iż poetka z Poznania nie przesłała na czas do Olsztyna słowa pieśni. Z tego powodu Feliks Nowowiejski musiał trzykrotnie przekładać terminy koncertu w naszym mieście i faktycznie sam kompozytor napisał również słowa pieśni *O Warmio moja miła*. Rzeczywiście odbycie koncertu było trzykrotnie przekładane, raczej wynikało to z trudności uczestnictwa w koncercie innych wykonawców. Pierwszy raz w „Gazecie Olsztyńskiej” zapowiadano, że koncert kompozytorski Feliksa Nowowiejskiego odbędzie się w niedzielę 11 kwietnia 1920 r.⁹, potem napisano, że w koncercie weźmie udział Helena Sosińska solistka Filharmonii w Hamburgu oraz zapowiedziano wykonanie dwóch pieśni przez miejscowy zespół śpiewaczy „Lutnia”¹⁰. Ostatecznie koncert w Olsztynie odbył się 2 czerwca 1920 r. w sali Schlossgarten przy dzisiejszej ulicy Okopowej. Wówczas też po raz pierwszy został odśpiewany *Hymn Warmiński*. Pieśń wykonał zespół chóralki Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Olsztynie, założony 17 listopada 1919 r., którego prezesem był Władysław Pieniężny, zastępcą Maria André, sekretarzem – Jan Baczewski, a skarbnikiem Bernard Böttcher, drugim zastępcą i zawiadowcą nut była nomen omen panna Chłosta¹¹. Zespół odbywał próby przed tym publicznym

⁸ M. Paruszevska, *Hymn Warmiński*, w: *Moje pieśni*, Poznań 1934, s. 111.

⁹ *Koncert Feliksa Nowowiejskiego w Olsztynie*, GO, 1920, nr 31 z 9 III.

¹⁰ *Ibidem*, 1920, nr 40 z 30 III.

¹¹ *Ibidem*, 1919, nr 136 z 18 XI.

wystąpieniem w lokalu „Gazety Olsztyńskiej”, przy ulicy Dolnokościelnej 12. Jan Baczewski napisał:

Dotychczas uważaliśmy, że chór nasz jest dobrym chórem. Gdy jednak Feliks Nowowiejski wziął nas w swoje obroty stwierdziliśmy, że jeszcze daleko nam do dobrego chóru. Nowowiejski przeprowadził z nami kilka prób i powiedział, że będzie mógł nas pochwalić w dniu 3 maja [koncert odbył się 2 VI 1920 r.], o ile będziemy śpiewać równie dobrze przed zgromadzoną publicznością¹².

Poza tym dodał, że zespół odśpiewał *Rotę* i *Nasz Bałtyk*.

Tymczasem autorką *Hymnu Warmińskiego* była jednak Wanda Paruszevska. Pieśń *O Warmio moja miła* wydrukowano po raz pierwszy 9 maja 1920 r. wraz z nutami Feliksa Nowowiejskiego, a więc dziewięć dni wcześniej niż w Olsztynie, w ilustrowanym tygodniku społeczno-narodowym „Praca”, redagowanym wówczas w Poznaniu przez Wincentego Szpotańskiego¹³. Paruszevska była bliską współpracowniczką tego pisma. Drukowała w „Pracy” recenzje z koncertów muzycznych i swoje wiersze m.in. *Pochód na Wawel* obok poetyckich utworów Jana Kasprowicza, Marii Konopnickiej, Artura Oppmanna, prozy Kornela Makuszyńskiego, Wiktora Gomulickiego, Wacława Gąsiorowskiego. Była więc w Poznaniu osobliwą matroną, wykształconą muzycznie, studiowała muzykę w Dreźnie, szanowaną matką czterech synów, poważaną w środowisku miejscowych artystów. O tym wszystkim raczej nie wiedzieli ci, którzy dotąd zajmowali się *Hymnem Warmińskim*. A to, że napisała inny wiersz pod tym samym tytułem, wynikało z tego, iż po przegranej plebiscycie 11 lipca 1920 r. na Warmii nie mogły się znaleźć w olsztyńskim zamku, zresztą wzniesionym przez Kapitułę katedralną, a nie Krzyżaków, polskie sztandary, nie zerwane też zostały kajdany. Z tego powodu zapewne Maria Paruszevska w 1934 r. napisała inną wersję tej pieśni. Dla nas mieszkańców tej ziemi po drugiej wojnie światowej aktualności nabrała wersja pieśni *O Warmio moja miła*.

Na marginesie trzeba dodać, że Feliks Nowowiejski wykorzystał melodię skomponowaną w 1904 r. na zamówienie niemieckiego wydawcy czasopisma „Warmia” wydawanego w Lidzbarku Warmińskim przez prawnika Benno Wolfa z okazji ćwierćwiecza pisma. W tej pieśni na głos solowy z towarzyszeniem fortepianu *Mein Ermland*, Wolf opiewał pejzaż Warmii, pracowitość zamieszkałych tu ludzi, ich sumienność i pobożność¹⁴. Tak czynili też inni kompozytorzy Dwa lata

¹² J. Baczewski, *Wspomnienia Warmiaka*. Przedmowa B. Leśnodorski, Warszawa 1961, s. 61.

¹³ M. Paruszevska, *O Warmio moja miła*, „Praca”, 1920, nr 19 z 9 V.

¹⁴ J. Boehm, *Feliks Nowowiejski. Artysta i wychowawca*, Olsztyn 1985 s. 176; Por. *Nowowiejski Felix*, w: *Altpreussische Biographie*, Bd. 4, hrsg. E. von Bahr, B. Brausch, Marburg 1984, s. 1138–1139.

później sam Feliks Nowowiejski podłożył muzykę pod cytowane na początku słowa *Hymnu Polski* Władysława Bełzy.

Po 1945 r. manipulowano z tekstem pieśni *O Warmio moja miła*. W zbioru *Pieśni warmińskich i mazurskich na chór mieszany* w opracowaniu Stanisława Markiewicza, w wydanym w 1957 r. przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie, zmieniono w tej pieśni: Bóg na lud, raj na kraj. Na szczęście dzisiaj śpiewamy *Hymn warmiński* w wersji napisanej przez Marię Paruszevską przed ponad stu laty.

Odnaleziony przeze mnie wydrukowany w poznańskim tygodniku „Praca” z 1920 r. tekst pieśni *O Warmio moja miła*, wbrew opiniom W. Kochańskiego, J. Boehma i T. Swata, wskazuje, moim zdaniem, na pewne autorstwo M. Paruszevskiej.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

Baczewski J., *Wspomnienia Warmiaka*. Przedmowa B. Leśnodorski, Warszawa 1961.

Boehm Jan, *Koncerty plebiscytowe Feliksa Nowowiejskiego w 1919 i 1920 r.* „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1969, nr 2.

– *Feliks Nowowiejski. Artysta i wychowawca*, Olsztyn 1985.

Kochański Witold, *Poezja Mazur i Warmii. Antologia*, Warszawa 1949.

Nowowiejski Felix, w: *Altpreussische Biographie*, Bd. 4, hrsg. E. von Bahr, B. Brausch, Marburg 1984.

Paruszevska Maria, *Hymn Warmiński*, w: *Moje pieśni*, Poznań 1934.

Swat Tadeusz, *Polska pieśń patriotyczna na Warmii w latach 1772–1939*, Olsztyn 1982.

Wielkopolski Słownik Biograficzny, red. Antoni Gąsiorowski i J. Topolski Warszawa–Poznań, 1981.

Prasa

„Gazeta Olsztyńska”

– 1919, nr 136, 18 XI.

– 1920, nr 31, 9 III; nr 40, 30 III; nr 60, 18 V.

„Praca”

– 1920, nr 19, 9 V.